

Problemi sjevernog Jadrana,
sv. 9, Zagreb – Rijeka 2008., 210 str.

Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područna jedinica u Puli Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti objavili su godine 2009. deveti svezak časopisa *Problemi sjevernog Jadrana*. Ovaj broj sadržava sedam radova i deset prikaza. Časopis su uredili Miroslav Bertosa kao glavni i odgovorni urednik te Lujo Margetić, Tomislav Raukar i Petar Strčić.

Radom Franje Šanjeka “Uloga papinstva u afirmaciji Hrvatske u ranom srednjem vijeku (7.-12. st.)” (7-25) započinje prva cjelina u časopisu pod naslovom “Članci i rasprave” (6-149). U članku Šanjek prati odnose papinstva i Hrvata, napominjući kako se te veze u vatikanskim i lateranskim *Registrima* mogu slijediti iz godine u godinu, ponekad čak iz dana u dan (kao što to dokazuje dopisivanje pape Ivana VIII. s hrvatskim vladarom Branimirom – pet pisama otposlanih između 7. i 10. lipnja 879.). Diplomatsko-politički odnosi dolaze u krizu za vrijeme kneza Domagoja. Isti papa, Ivan VIII., hvali kneza Zdeslava i preporučuje mu sigurnost legata Apostolske stolice na putovanju za Bugarsku, a kneza Branimira naziva “dragim sinom” i priznaje mu zemaljsku vlast nad cijelom Hrvatskom. U kontekstu odnosa s Rimom autor promatra proces pokrštavanja i ustroj Crkve u Hrvata.

Lujo Margetić u uvodnom dijelu rada “Utjecaj Račkoga na hrvatsku historiografiju” (27-39) napominje kako su mnogobrojne studije i knjige Franje Račkog “još do danas temelj na kojem počiva moderna hrvatska historiografija”. Margetić se zadržava na nekoliko primjera njegova doprinosa analizama hrvatske povijesti: ulozu vojvode Mutimira oko Panonske Hrvatske 873., dataciji pogibije zadnjeg hrvatskog kralja Petra te dataciji pohoda mletačkog dužda Dominika Kontarena. Za analizu identifikacije napadača na Rab prema Prvom čudu sv. Kristofora Margetić zaključuje: “Doista šteta što je incidentna bilješka Račkoga odvela naše povjesnike na krivi put, jer je i Rački inače vrlo dobro razlikovao južnotalijanske Normane od Varjaga.”

U radu “Franjo Rački kao istraživač hrvatskoga srednjovjekovlja” (41-48) Ivo Goldstein osvrće se na djela Račkog u kontekstu političkih i drugih prilika u kojem su nastala. Autor ističe kako je Rački za boravka u Rimu ovladao pomoćnim povijesnim znanostima i istraživačkim metodama historijske znanosti te je pronašao mnoge prije nepoznate izvore za hrvatsku povijest. Tijekom vremena pokazuje kvalitete vrsnog povjesničara, pažljivo prikuplja izvore, oprezan je u interpretaciji te kritičar u analizi izvora. Gold-

stein naglašava značenje Račkijevog rada “Kada i kako” u kojem je prvi formulirao tezu da je hrvatski vladar Tomislav prvi hrvatski kralj. Međutim, prema mišljenju Goldsteina, najbolje djelo po kvaliteti, po modernom odabiru tema i po važnosti za daljnji razvoj istraživanja je *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. vieka*. To je niz od sedam rasprava koje je Rački sukcesivno objavljivao u *Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* od 1884. do 1893.

Maja Polić u članku “Pristup Franje Račkog povijesnoj znanosti” (51–76) prati smjer njegova promišljanja te razvoj njegova povjesničarskoga stasanja i interesa kroz usavršavanje tadašnje metodologije povijesnoga istraživanja. Autorica piše kako Rački nije prihvatio pogansku ideju kojoj je u središtu povijesti čovjek, kao ni židovsko učenje gdje je čovjek u potpunosti u Božjoj vlasti. Isto tako, naglašava da se sve do sklapanja konkordata 1855. između Franje Josipa I. i pape Pija IX. bavio teološko-filozofskim temama. Tijekom boravka u Beču upoznao je i osnove hermeneutike i tumačenja Biblije te na taj način stekao dobar temelj za kritiku izvora prema regulama profesionalne povijesti. Rački je već na početku povjesničarskog djelovanja proučavao srednjovjekovne izvore na latinskom i grčkom jeziku. Veliku ulogu u tome, ističe Polić, imalo je njegovo odlično poznavanje glagoljičnog i ćiriličnog pisma, kao i poznavanje velikoga broja stranih jezika (poljski, ruski, francuski, njemački, talijanski, latinski i grčki). Pedesetih je godina 19. stoljeća putem novinskih članaka zagovarao povezivanje povijesne znanosti i nacionalne ideologije. U okviru Narodne stranke, Rački i njegov istomišljenik Strossmayer zagovarali su ideju da na osnovi hrvatskog državnog prava treba konstituirati Trojednu Kraljevinu, i to bez bezuvjetnog oslonca na Beč ili Peštu. Bez obzira na političko prevrtljivo vrijeme, do konca života (1894.) bavio se znanstvenim radom. Na kraju Polić zaključuje kako je Franjo Rački imao glavnu ulogu u poznavanju hrvatske historiografije u 19. stoljeću.

U radu “Društveni okvir izgradnje konvikta (đaćkog doma) za učenike hrvatske gimnazije u Pazinu na početku 20. stoljeća” (79–98) Gracijano Kešac na temelju dostupnih izvora prati razvoj ideje o izgradnji đaćkoga doma. Polustoljetna narodnoprporodna borba istarskih Hrvata i Slovenaca stvorila je značajne rezultate na političkom i kulturno-prosvjetnom planu tek krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Naime, 1899. u Pazinu je osnovana prva svjetovna škola na hrvatskom jeziku. Iste je godine u Pazinu osnovano i Đačko pripomoćno društvo kojem je bio cilj izgradnja đaćkog doma. Zemljanim radovima u lipnju 1913. započela je gradnja konvikta, a svečanost blagoslova temeljnog kamena održana je nekoliko mjeseci poslije (19. listopada 1913.).

Sandi Blagonić u radu “Prilog etnohistoriji (sub)etničkih skupina Vlaha i Bezaka u Istri” (101-131) istražuje sociohistorijske uvjete koji su doveli do nastanka i održavanja etničkih granica. Autor naglašava kako najrasprostranjenija etnija nastala u uvjetima tradicionalne agrarne strukture u Istri jesu Vlasi, a njihov se identitet gradi ponajprije u opoziciji prema Bezakima. Kazivači najčešće ističu govorne razlike kao identitetski označitelj (*zač* (Bezaki) – *zašto* (Vlahi), *ja* (Bezaki) – *da* (Vlahi)). Kazivači starije generacije identitete određuju i sjećanjem na razlike u odijevanju, tj. narodnu nošnju. Tako će Bezak biti prikazan odjeven u suknene tamne *brageše*, nasuprot svijetlim vlaškim *benevrekama*. Međutim, najizraavniji i najrašireniji stereotipi koji se danas susreću na istarskom poluotoku su oni o vlaškoj agresivnosti, prodornosti i sklonosti krađi. Blagonić zaključuje kako se subetnički identiteti s razbijanjem tradicionalne agrarne strukture počinju rastakati. Procesi modernizacije – prevlast pismene nad usmenom kulturom s dinamizacijom fizičke komunikacije, promjenom govora i širokom institucionalnom afirmacijom drugih razina kolektivnih identiteta – počeli su “nagrizati” važnost koju akteri pridaju subetničkim identitetima.

“Tradicionalna nošnja sjeverozapadnog dijela otoka Krka (Omišalj, Dobrinj)” (133-149) naslov je rada Tihomire Stepinac Fabijanić u kojem usporednim istraživanjima na primjerima tradicijskih nošnji iz područja Omišlja i Dobrinja nastoji prikazati bogatstvo različitih elemenata i tipova. Autorica ističe kako je vrlo malen broj očuvanih originalnih odjevnih predmeta ručno izrađenih tkanjem na domaćem tkalačkom stanu te da gotovo sve folklorne grupe na Krku nose ujednačene, stilizirane nošnje pretežno strojne izrade, koje pripadaju određenom povijesnom tipu prema namjeni ili koreografiji. Nošnju dijeli na mušku, žensku i dječju, na svagdanju i svečanu te zimsku i ljetnu tradicijsku odjeću.

U posljednjoj cjelini posvećenoj ocjenama, prikazima i osvrtima valja istaknuti tekstove Ozrena Kosanovića “Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru u redakciji akademika Luje Margetića” (157-160), Petra Strčića “Pouke Jakova Sirotkovića o gospodarskim uzrocima raspada SFR Jugoslavije i velikosrpske agresije na Hrvatsku” (183-189) te Nine Spicijarić “Pristup Luigija Tomaza granici Italije u Istri i Dalmaciji” (190-199).

Željko Cetina